

ПРИКАЗИ

N. F. Jolowicz: ROMAN FOUNDATIONS OF MODERN LAW, Oxford, Clarendon Press, 1957, 206 pp.

Римско право, које већ вековима изучавају европски правници, било је и остаће интересантна ризница проучавања и за претставнике *common law*-а (обичајног, општег права). Ако се пође од претпоставке да је европско право у извесном смислу утицало на англо-саксонски правни систем, онда се не може негирати бар посредан утицај римског права и на *common law*. Отуда је разумљиво што многи енглески и амерички правници проучавају изворна дела која су нам оставили римски правници. Јасно је онда што је Jolowicz читао *Corpus Iuris*, консултовао едикте претора и остала дела и што, упоређујући их са данашњим европским правом констатује да ово последње „упркос великих разлика често има исте концепције засноване и разјашњене помоћу институција римског права”. Аутор се латио тешког задатка: да направи паралелу између римског и европског права и да онда укаже у којој мери и на који начин је рецепција римског права утицала на енглеско право.

Осврћући се укратко на *Corpus Iuris* и друге изворе, аутор анализира појам данашње поделе права на јавно и приватно и сматра да савремени теоретичари нису у праву кад кажу да та подела датира још из римског права. Могло би се можда рећи да римски *ius publicum* обухвата оно што ми данас зовемо *ordre public* или *ius cogens*, али *ius publicum* још увек није довољно објашњен. Сем тога по Улпијановој дефиницији и приватно и јавно је обухваћено у јединственом римском праву. Тек глосатори почињу да праве оштрију границу, а потпуно одвајање права на приватно и јавно добија своју пуну афирмацију тек у XVI и XVII веку.

Према *Corpus Iuris*-у, целокупно римско право односило се било на лица, ствари, или тужбе. Ствари су се делиле на три пододелка: својину, уговоре и наслеђивање. Та подела је остала и о њој се дуго дискутовало. Многи писци нису могли да схвате да је тако оштра подела изгледала основана (зар се сва правна правила не односе на лица?). Гајус је објашњавао да се под том поделом не подразумева подела правних послова на три категорије, већ да се свако правно правило може посматрати кроз три аспекта: са гледишта лица које је заинтересовано, предмета-ствари на које се односи и правне заштите у случају повреде. Једно је тачно, међутим, да римско право нема одредаба о субјективним правима. Savigny прихвата римску концепцију на тај начин што уместо правних правила која се односе на лица, говори о правним правилима која се односе на породицу (породично право). *Code civil* целу прву књигу посвећује „лицима” (тако исто Аустријски грађански законик, док Немачки и Швајцарски грађански законик том питању посвећује само један члан). Овим примерима аутор је желео да покаже како је римска подела имала много утицаја на конструкцију модерних грађанских законика.

„Тужбе” не чине саставни део модерних грађанских законика, и то не због тога што се поступак сматра суштински друкчијим од материјалног права. Треба нагласити да израз тужбе (*actio*) у римском праву нема сасвим значење данашње тужбе. „Римљанин ће рећи „имам тужбу” у случајевима када савремени човек каже „имам право.” Из тога аутор изводи закључак да римска *actio* умногоме одговара данашњем појму субјективног права. Најбоље објашњење су

дали извесни писци на Континенту сматрајући да римску „тужбу“ треба схватити и у материјалном и у формалном смислу. Прва означава право на тужбу, а друга процесуалне кораке које лице предузима да би заштитило своја права. Развој права је указао на потребу одвајања, тако да је у данашњим модерним грађанским законима процесно право сасвим одвојено од материјалног.

Римско право не познаје термин физичко лице; чак и када спомињу *persona* тај појам нема значења „живот бића које је способно да има права и дужности“. Он се обично употребљава у вези са робовима, иако најједноставније објашњење правне природе ропства у савременом праву значи негацију личности.

Дете је постајало субјектом права моментом рођења, без обзира да ли је било способно за живот или није. Правна личност престајала је смрћу. Римско право познаје презумцију смрти, али нема одредаба о томе кад се сматра које је лице надживело кога (једино у случају ако отац и син страдају истовремено и уколико је син био пунотелан, сматрало се да је син надживео оца). *Code civil*, међутим, сматра да је млађе лице надживело старије, мушко лице женско, с тим што се правила примењују једино ако је реч о наслеђивању (енглеско право у том погледу је исто као и француско).

Римско право познаје грађанску смрт, која наступа ако слободан човек постане роб и тиме изгуби статус римског грађанина. Одлазак у манастир је такође значио губитак пословне способности. Сличне одредбе су биле унете у *Code civil*, али су укинуте 1854, тако да је појам грађанске смрти скоро сасвим ишчезао из модерних грађанских законика.

Малолетници (*minores*) су били пословно способни, с тим што их је претор могао ослободити обавезе у коју су ушли (*in integrum restitutio*), уколико би друга страна од правног посла имала неуобичајене користи стечене неискуством малолетника. Како је та могућност често спречавала остала лица да са малолетницима ступају у правне послове, та се ситуација могла избећи тиме што би суд именовао *curator*-а, који би давањем своје сагласности за правни посао малолетника, искључивао сваку примену *in integrum restitutio*. Пунолетство се стицало са 25 година, али *Corpus Iuris* предвиђа узузетке, тако да мушкарац од 20 година и жена од 18 ако докажу да су сами способни да обављају своје послове — могли су се обратити императору за *venia aetatis* (ослобођење од неспособности које су им наметале године). Ова институција је скоро комплетно преузета у савремене грађанске законике, с тим што је минимум година за пунолетство обично 18 година.

Текстова о правним лицима у римском праву готово уопште нема. Едиктима претора дозвољавало се месним корпорацијама да буду субјекти у поступку пред судом. Те корпорације нису правна лица у савременом смислу речи (*universitas, societates publicanorum, collegia teniorum* итд. — немају карактеристике правног лица). Државна благајна (*aerarium*) имала је право да стиче имовину, тако да су модерни писци, по мишљењу аутора, сасвим у праву када ту институцију сматрају претечом данашњих правних лица (међутим *aerarium* није био у стању да склапа уговоре, да преноси својину, нити је могао да се појављује пред редовним судовима у циљу заштите својих права). Сигурно је међутим, да римско право није стварало никакве фикције о правном лицу, нити је одвајало чланове удружења од самог удружења. Врло вероватно је да су римски правници правили разлику (иако о томе нема података) између физичког и правног лица, што се може закључити из речи Улпијана који говори о *singularis persona*, из чега се изводи претпоставка да су вероватно по-

стојала удружења (корпорације) које су се такође третирали као *personae*. Што се тиче престанка правних лица (поступка са имовином итд.) може се рећи да о томе нема никаквих података.

Прелазећи на материју породичног права, аутор констатује да је данашње облике породичног права углавном изградила црква, односно канонско право. То, другим речима, значи да данашње институције породичног права имају мало везе са римским правом. Па ипак, не може се рећи да и канонско право није било под утицајем институција које је створило римско право. Иако римско право помиње *matrimonium iuris gentium*, не би се могло рећи да се том приликом мисли на правну брачну заједницу. Брачна заједница добија у значају једино у односу на децу, јер само она рођена у браку су долазила под *patria potestas* оца. Развод брака био је потпуно слободан, тако да обећање плаћања казне у случају развода брака није претстављало правну обавезу. Форма се није захтевала јер је брак фактички а не правна заједница. Брак се могао раскинути, ако је један од супруга био суђен на *deportatio* (и тиме губио статус римског грађанина). Римско право не зна за рушљиве бракове, а ништавост се први пут помиње за време М. Аурелија. Моногамни принцип је стално поштован, а постојање ванбрачне заједнице је апсурд у систему где је развод брака слободан.

Победом хришћанства, црква почиње да се брине за брак (и породицу уопште) прописујући услове за склапање брака (брак више није заједница *de facto*), као и услове за развод брака. Заједно с тим долази до појаве конкубината и рушења моногамног карактера брачне заједнице. Канонско право, иако се разликује од римског у породичним односима, ипак је врло много усвојило од римског права. Основна мисао да је за склапање брака потребна сагласност брачних другова остала је до данас подлога за склапање брака.

У савременим грађанским законима имовински брачни односи претстављају најкомпликованије питање. Без обзира на разлике које постоје, општа карактеристика тих односа је да за време брака муж има већу, ако не и потпуну власт над имовином коју су супрузи стекли одвојено или заједнички. У Риму жена је била под манусом мужа и није могла имати никакву имовину (чак иако је била *sui iuris*, све што би стекла припадало је мужу). Раскидом брака мираз (*dos*) се враћао жени. Када је касније жена добила право на развод, уколико муж није хтео добровољно да врати добијени мираз, жена га је могла да тужи (*actio rei uxoriae*). По правилу, имовина која претставља мираз није могла да се отуђи, мада каснији законици предвиђају да је отуђење могуће под условом да муж има довољно друге имовине из које би жена могла да се намири за донети мираз. Треба притом напоменути да сви законици и класичног и доцнијег времена забрањују свако отуђење мираза које претставља непокретну имовину (нарочито земљу). Жена је могла да тражи намирење мираза чак и пре развода, уколико докаже да је имовина угрожена због тога што муж са имовином лоше управља или што је пред стечајем. Наполеонов законик преузима ову идеју сасвим и дозвољава жени да тражи одвајање имовине, уколико су жена имовинска права угрожена, али ова установа током времена губи у значају.

Прелазћи на питање очинске власти аутор закључује да данашња власт оца, без обзира колико јака, не може по интензитету ни издалека да се упореди са *patria potestas*. Отац је у Риму имао под својом влашћу све синове и кћери и њихову децу. Деца су се могла ослободити те власти једино уз очев пристанак (*emancipatio*) и усвојењем од других лица.

Усвојење је у почетку без икакве контроле јавности. *Pater familias* је могао своју децу да продаје или другу да купује и ставља под

своју *patria potestas*. Јустинијан први прави разлику између *adrogatio*, где се усвојиоцу признаје пуна власт над усвојеником и *adoptio*. Рано немачко право је прихватило римску идеју усвојења па је чак и поступак око усвојења био идентичан. Међутим, канонско право никад није признало усвојење (у Француској је идеја потпуно изумрла у XVI веку). Тек у најновије време под утицајем хуманитарних идеја, усвојење се признаје и добија значајно место у литератури и у законодавству (1926 год. Велика Британија доноси Закон о усвојењу). Иако се историски повезује са институцијом у римском праву, установа се и формално и суштински разликује од *adoptio* и *adrogatio* у римском праву.

Као што се из изложеног садржаја види, аутор је покушао да расветли оне делове римског права који су имали већег или мањег утицаја на европско право. Приликом израде студије консултован је велики број оригиналних текстова. Тамо где је изворна литература била богатија, анализе аутора су дубље, коментари јаснији и паралеле са данашњим правом обухватније. То се осећа приликом читања књиге, јер су извесна места објашњена изванредно, а друга само додирнута. Студија добија нарочито у значају тиме што све анализе и поређења даје британски правник, претставник *common law*-а.

(Из Института за упоредно право)

Јелена Вилус

ЗБОРНИК ПРОПИСА НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ. Књига VI. Београд, „Савремена администрација“, 1957, VIII + I 809 стр.

Шеста књига овог корисног Зборника продужује даље систематско издавање пречишћених текстова прописа НР Србије. Пет ранијих књига садржавале су све прописе до 30 јуна 1955 односно у области организације локалних органа власти до закључно 31 јула 1955. Ова шеста књига Зборника садржи све даље прописе НР Србије који су објављени закључно до 31 децембра 1956. Тако овај Зборник постаје годишњи зборник у коме се објављују сви прописи НР Србије који су у току једне године објављени. Добра страна Зборника је и у томе што су уз основне прописе објављене и све измене и допуне као и исправке учињене у току године, што знатно повећава практичну вредност овог зборника јер на једном месту даје сакупљене пречишћене текстове прописа НР Србије.

Ваља запазити да у Зборник нису ушла службена акта која нису прописи нити они прописи који су одређеног важења као напр. закони и други прописи о годишњим буџетима, завршним рачунима, привременом финансирању и т. сл. Исто тако нису ушли ни прописи који су изричито или прећутно укинати.

Објављени прописи су сређени прегледно тако да олакшавају употребу Зборника. Било би још боље да постоји и предметни регистар.

Зборник су са успехом уредили др. Тихомир Васиљевић, др. Милан Јовић, Миленко Кангрга и Душан Станић а редакцију целокупног материјала извршио је М. Кангрга, секретар за законодавство и организацију Извршног већа НР Србије.

Подвлачећи користи издавања овог Зборника не можемо а да не споменемо да је штета што се још не приступа организованом и систематском издавању пречишћених текстова савезних прописа.

Д. Ђ. Д.